

האם המברך צריך לשתות מכוס ברכת האירוסין?

בתחילת טקס הנישואין מברך מסדר הקידושין את ברכת האירוסין על היין, ולכן מברך תחילה "בורא פרי הגפן" ואחר כך את ברכת האירוסין. לאחר הברכות נותנים לחתן ולכלה לשתות מהכוס, והם אינם צריכים לברך על שתייתם, כי סתם דעת המברך להוציאם ידי חובה של הברכה, וסתם דעת החתן והכלה לצאת ידי חובת הברכה בשמיעה.

האם גם המברך צריך לשתות? בשאלה זו המנהגים חלוקים: יש נוהגים שאין המברך שותה מהכוס (שדי חמד ערך ברכות סי' ג אות ה בשם מנהג האשכנזים; ערוך השולחן אבן העזר סב, ח); ויש שנוהגים שגם המברך שותה (שדי חמד הנ"ל בשם מנהג הספרדים; נהר מצרים בפרק חופת חתנים סעיף ח¹); ויש שנהגו שהמברך ברכת אירוסין מטפסף מעט מן היין שבכוס על ידו ובגמר הברכה טועם מהטיפפות (אוצר הפוסקים לד, יג אות ב)². במאמר זה נבסס הלכתית ומציאותית את המנהג שהמברך אינו שותה מהיין, ונבחן את הטיעונים של אלו שחייבו את המברך לשתות.

א. מה המקור לסברא שהמברך חייב לשתות?

הרמב"ם בתשובה (מהדורת בלאו סי' רפח, חלק ב עמ' 540-541) כתב:

אלו שמברכין ברכת אירוסין על כוס אחד וברכת נישואין על כוס שני, כהלכה עשו, וכך היו עושין תמיד בעירנו במערב. ואם ברכו שתיהן על כוס אחד אין בכך כלום. אבל ודאי ראוי לברך ברכת אירוסין בתחילה ואחר [כך] נותן לאשה או לשלוחה הקידושין, שכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן. ואחר כך מברך שבע ברכות או על כוס אחר או על אותו הכוס. ומפני זה היו גדולי החכמים בערינו מברכין תחילה על כוס אחד ברכת אירוסין, וטועם כדי שלא תהא ברכה לבטלה. ונותן לה קידושין מיד, ומביאין כוס אחר ומברך עליו שבע ברכות.

משמע לכאורה שלדעת הרמב"ם הרב המקדש חייב לטעום, ואם לא יטעום הברכה תהיה לבטלה. אלא שחייבים לבאר את דברי הרמב"ם בהקשרם הנכון. ברור כי החתן והכלה חייבים לטעום מהיין, אך שאלתנו היא על הרב המסדר את הקידושין ומברך את הברכות, אם הוא צריך לטעום. כידוע, לדעת הרמב"ם החתן הוא שמברך את ברכת האירוסין, ולכן הוא חייב לטעום, שאם לא כן תהיה הברכה לבטלה. נוהג זה שהחתן מברך את ברכת האירוסין מובא בהגהות מיימוניות

¹ ח"ב, אבן העזר, ירושלים תשנ"ח, עמ' שצג.

² סיכום מקיף של השיטות השונות ועל הדברים שיש להקפיד בכוס של ברכת האירוסין ראה בספרו של הרב בנימין אדלר, הנישואים כהלכתם, ירושלים תשמ"ד פרק י סעיפים לב-מג עמ' רסז-רעא.

(הל' אישות, סוף פרק ג) בשם הסמ"ק (סי' קפג), וכך פסק הרמב"ם (הל' אישות ג, כג) ור' אברהם בן הרמב"ם (בחידושים שנדפסו בשמו בתחילת ספר מעשה רוקח)³.
הרי שמדברי הרמב"ם הללו אין כלל ראייה שהמברך, אם הוא אינו החתן, חייב לטעום מהיין, אלא שהחתן חייב לטעום.

ב. האם ברכת הגפן שבאירוסין היא ברכת הנהנין?

בש"ת יביע אומר (ח"ה, אה"ע סי' י אות ו) כתב שלדעת הרמב"ם המברך עצמו חייב לטעום, מפני שכתב בהל' ברכות (א, י) שבברכות הנהנין אין האחד יכול להוציא את השני אלא אם כן הוא נהנה אתו ביחד⁴. ברם קשה להבין מדוע הוא קבע שברכת הגפן שבאירוסין היא ברכת הנהנין. המברך כלל אינו מתכוון ליהנות אלא רק לסדר את ברכת המצוות על היין, ואם כן אין מדובר כאן כלל בברכת הנהנין. הדבר דומה לכל המצוות שסידרו על היין כדוגמת מצוות הבדלה. סידרו את קדושת היום ביציאתו על היין, אך המברך אינו חייב לשתות וכל אחד מהשומעים יכול לעשות זאת במקומו. והרי בימים מסוימים (כמנהגנו במוצאי שבת חזון) משקים את היין לקטן (כמפורש בא"ח תקנא, י), הרי שאין חובה שהמברך עצמו יטעם.
יש לבחון אפוא, כיצד המנהג המבקש לחייב את המברך לטעום, עולה בקנה אחד עם פסיקה מפורשת של השו"ע בדיני קידוש (או"ח רעא, יד):

הגאונים⁵ טוברים שאם לא טעם המקדש, לא יצא, וראוי לחוש לדבריהם; ודוקא בקידוש, אבל בשאר דברים הטעונים כוס מודים הגאונים דסגי בטעימת אחד.

הרי שהשו"ע קובע במפורש שאם מסדר הקידושין מברך והחתן שותה, אין בכך כל חשש.

הגמרא (ראש השנה כט, א-ב) מחלקת בין ברכות הנהנין לברכות המצוות:

תני אהבה בריה דר' זירא: כל הברכות כולן, אף על פי שיצא - מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין, שאם לא יצא - מוציא, ואם יצא - אינו מוציא. בעי רבא: ברכת הלחם של מצה, וברכת היין של קידוש היום, מהו? כיון דחובה הוא - מפיק, או דלמא ברכה לאו חובה היא? תא שמע: דאמר רב אשי: כי הוינן בי רב פפי הוה מקדש לן, וכי הוה אתי אריסיה מדברא הוה מקדש להו.

הרמב"ם בתשובה (מהדורת בלאו סי' רנג עמ' 463) נשאל על סוגיא זו, והסביר שדברי הברייתא מוסבים על כל המצוות, ובאומרו "כל הברכות כולן" כוונתו כל הברכות שנתחייבנו בהן בגלל

³ מדברי ר' אברהם בן הרמב"ם ניתן לדייק שבברכות האירוסין החתן, שהוא המברך, טועם על מנת שלא תהיה ברכה לבטלה, אך בברכות הנישואין ששם יש להקפיד שלא החתן הוא המברך הוא כתב: "כבר פשט המנהג שאחר שיטעום המברך היין ישקה לחתן מאותו הכוס מעט", הרי שכאן המברך שונה מהחתן והוא משקה לחתן. ומה שכתב שגם המברך שותה, אין זה מהדין אלא המנהג כפי שסיים שם: "ואין זה אלא מנהג נאות".

⁴ כן כתב הפני יהושע, קונטרס אחרון, כתובות ז, ב.

⁵ כוונת המחבר לבה"ג בהלכות קידוש והבדלה יג, ג. בה"ג עונה על הקושיא לכאורה שמצד אחד מחייבים במצוות קידוש את המברך לטעום מהיין. אך מצד שני ישנן גמרות שמהן משמע שצריך לסמוך את ברכת הזמן על היין גם ביום כיפור ולתת לקטן לשתות, אם כן המברך אינו חייב לשתות? אלא שהבה"ג מחלק בין קידוש לשאר המצוות. על פי זה כאשר מוסיפים את ברכת היין למצווה, בברכת האירוסין, ניתן לתת לחתן ולכלה לשתות.

עשיית המצוות כגון ברכות המצוות או שהברכות עצמן מצווה כגון קידוש היום והאירוסין. באומרו "חוץ מברכת היין והלחם" כוונתו להוציא מן הכלל כל ברכות הנהנין כולן ויין ולחם הובאו כדוגמה לברכות הנהנין שאין בהן מצווה.

ג. מה בין ברכת היין שבאירוסין ובנישואין?

גם אלו המחייבים את המברך לטעום בברכת האירוסין, אינם מחייבים זאת בברכות הנישואין, מפני שכך פסק הבית יוסף בעניין טעימת כוס היין שבברית מילה (י"ד סי' רסה), וכך דעת התשב"ץ (ח"ג סי' סה) ועוד ראשונים. ברם אם הם תולים את חיובם לטעום בברכות האירוסין ברמב"ם, דבר זה אין לו על מה שיסמוך, מפני שלדעת הרמב"ם אין כלל הפרש בין ברכת היין שבאירוסין ובנישואין, ובשניהם היין אינו חובה⁶. שהרי פסק הרמב"ם (הל' אישות ג, כג-כד):

כל המקדש אישה - בין על ידי עצמו, בין על ידי שליח - צריך לברך קודם הקידושין... כיצד מברך... זו היא ברכת אירוסין. ונהגו העם, להסדיר ברכה זו על כוס של יין, או של שיכר. אם יש שם יין, מברך על היין תחילה, ואחר כך מברך ברכת אירוסין, ואחר כך מקדש; ואם אין שם לא יין ולא שיכר, מברך אותה בפני עצמה.

וכן בלשון דומה בהמשך (הל' אישות י, ג-ד):

וצריך לברך ברכת חתנים בבית החתן, קודם הנישואין, והן שש ברכות, ואלו הן... ואם היה שם יין - מביאין כוס של יין, ומברך על היין תחילה, ומסדר את כולן על הכוס; ונמצא מברך שבע ברכות.

הרי שאם אינם מחויבים לטעום מהכוס בברכות הנישואין, אין כל סיבה לחייב לעשות זאת בברכת האירוסין.

ד. מדוע שלא ישתה הרב המסדר את הקידושין

עד כאן הוכחנו שאין כל סיבה לחייב את הרב המברך את ברכת היין על האירוסין לשתות מכוס הברכה, ומספיק שהחתן והכלה ישתו. אך עדיין יש להסביר מדוע נכון יותר שהמברך לא ישתה מהיין.

למדנו בתוספתא (ברכות ה, ט):

לא ישתה אדם מן הכוס ויתננו לחבירו לפי שאין דעת בריות שוות.

והגמרא (תמיד כז, ב) אף הביאה מקרה קיצוני:

א"ל רב לחייה בריה, וכן א"ל רב הונא לרבה בריה... כשאתה שותה מים - שפוך מהן ואחר כך תן לתלמידך. כדתניא: לא ישתה אדם מים ויתן לתלמידו אלא אם כן שפך מהן, ומעשה באחד ששתה מים ולא שפך מהן, ונתן לתלמידו, ואותו תלמיד איסטניס היה, ולא רצה לשתות - ומת בצמא; באותה שעה אמרו: לא ישתה אדם מים ויתן לתלמידו - אלא אם כן שפך מהן.

⁶ אמנם הרא"ש (כתובות פ"א סי' טז) והטור (אבן העזר סי' סב) חילקו וכתבו שברכת האירוסין אינה חייבת כוס, וברכת הנישואין חייבת והסברא שמבקשים לומר ברמב"ם יכולה להיאמר בדבריהם, אך הם לא חייבו את המברך לטעום בברכת האירוסין. נראה כי דברי הרא"ש הם הבסיס לאלו המבקשים לטעון שברכת היין שבאירוסין היא ברכת הנהנין ולא ברכת המצוות, מפני שלדעתו אין חובה ביין באירוסין.

ויש בדבר זה בעיה כפולה. מצד המקבילים – שייטכן שאינם מעוניינים לשתות מפיו של אדם זר מצד איסטיניסיות מצויה, ומצד הנותן – שייטכן שאינו בקו הבריאות אף אם אינו מודע לזה, ויש חשש אמיתי מההבל היוצא מבית חללו. כיצד ניתן כוס של ברכה במעמד הנשגב ביותר שיש לאדם בימי חייו, המשול באותו זמן למלך ומלכה ונמחלים לו כל העוונות, עם חשש קל של סכנה? חז"ל התירו לתת לאחר לשתות מכוסו אם מחשב הנותן ויודע שאם דעת המקבל רעה הוא יסרב להצעתו ולא יתבייש להביע את סירובו. ברם במעמד החופה לא יכולים החתן והכלה לסרב כלל, והרי יש איסור על הנותן להציע להם לשתות מתוך הכוס שהוא שתה. גם העצה שהמברך מטפסף מעט מן היין שבכוס על ידו ובגמר הברכה טועם מהטיפות⁷ נראית בעייתית, מפני שמעשה כזה נראה מוזר בפני המון העם, ועדיף שלא לעשותו על מנת שלא ילגלו על הרב הנוהג כך.⁸

סיכום ומסקנה

על פי האמור לעיל, מנהגו שאין הרב המסדר את הקידושין טועם מן היין אחרי ברכת האירוסין מבוסס על עקרונות ההלכה.⁹ לא ניתן לחייב טעימה בגלל הנימוק שיש לחוש לשיטת הרמב"ם בתשובה, שהרי הוא אמר את דבריו שהמברך חייב לטעון כאשר החתן עצמו הוא המברך. החתן חייב מכל מקום לטעום גם על פי מנהגו כיום שהרב המחתיך הוא המברך. אמנם הכוס שבברכת האירוסין אינה לעיכובא, אך אין זה אומר שברכת היין היא ברכת הנהנין, אלא היא חלק מברכת המצוות כפי שברכת היין שבברכות הנישואין אינה ברכת הנהנין. יש לחוש לאיסור מצד הנותן להציע לחתן והכלה לשתות מכוס שהוא שתה, מפני שאינם יכולים לסרב ואין דעת הבריות שווה בעניין זה.

⁷ מי שמבקש לחייב לשתות גם בברכות הנישואין (ראה הרב יצחק יוסף, חופה וקידושין, תשס"ה י, ט עמ' רלה-רלו) חייב לעשות כך, מפני שאם ישתה יפגום בכוס ולא יוכלו לברך את שאר שש הברכות. וצ"ע שם למקור הנוהג לשתות מהצלחת או לטפסף על יד המברך ולשתות ממנה בספר הדרת קודש עמ' ח על פי מנהגו של הרב יוסף חיים זוננפלד.

⁸ גם במקרה שהחתן והלכה אינם שומרים תורה ומצוות אין לחוש לברכה לבטלה שהרי הם ביקשו להינשא כדת משה וישראל, ובבקשתם זו קיבלו עליהם למעשה את כללי ההלכה היהודית בעניין. הרי הם כאדם שאינו דתי המקפיד על מצווה מסוימת שהוא נאמן בה. ראה מה שכתבנו בעניין זה בהרחבה ב'תחומין' כו (תשס"ו) "צירוף מחלל שבת למניין והעלאתו לתורה", עמ' 293-304. על הבעיות הנוספות שיש בעניין שתית היין בחתונה של אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות ע"י בספר חופה וקידושין י, ב-ג עמ' רכו-רכז.

⁹ כך גם נוהג הלכה למעשה מו"ר הרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א, והוא מנמק את מעשיו שראוי לסמוך על הרמב"ם הסובר שברכת הגפן שבאירוסין היא ברכת המצוות ולא ברכת הנהנין. מטעם זה יש להקל גם במקרה שהמברך הפסיק בדיבור ולא המתין עד שהחתן והכלה טעמו מהיין - לא יהיה בכך ברכה לבטלה. בוודאי אם הפסיק בדבר הקשור למהלך האירוסין כגון שביקש מהזוג לשתות מהיין. יש להקפיד שהחתן לא יפסיק בדיבור עד שיטעם.